

**ГАЛТ ЗЭВСГИЙН ХУУЛЬ БУС ЭРГЭЛТИЙН
ТУХАЙ ОЙЛГОЛТ, ТӨРӨЛ, ХЭЛБЭР
ILLEGAL CIRCULATION OF FIREARMS
CONCEPTS, TYPES AND FORMS OF**

Ц.Очгэрэл
ДХИС-ийн докторант
Ts. Ochgerel,
a doctoral student of of the university
of internal affairs

Хураангуй. Галт зэвсгийн хууль бус эргэлтийн ойлголтыг нээн гаргахын тулд эхлээд тухайн зэвсгийн хууль ёсны эргэлтийн тухай ойлголтыг тодорхой болгох нь зүйтэй юм. Галт зэвсгийн эргэлт, түүнчлэн түүний хууль бус эргэлт, тэдгээрийн ойлголтыг тодорхойлсон хэм хэмжээнүүд гадаадын олон орны хууль тогтоомжид тусгалаа олсон байдаг бол Монгол Улсын хууль тогтоомжид энэ тухай заалт алга байна.

Энэхүү өгүүлэлд галт зэвсгийн хууль бус эргэлтийн тухай ойлголт, түүний төрөл, хэлбэрийн талаар судлаачийн хувьд өөрийн үзэл бодлоо товч өгүүлсэн болно.

Abstract:. In order to clarify the concept of illegal circulation of firearms, it is necessary to first clarify the concept of legal circulation of the firearm. The circulation of firearms, as well as its illegal circulation and the norms defining their concept are reflected in the laws of many foreign countries, but there is no provision for this in the laws of Mongolia.

In this article, the concept of illegal circulation of firearms, its types and forms is briefly described as a researcher's opinion.

Түлхүүр үг. Галт зэвсэг, хууль бус эргэлт, эрх зүйн зохицуулалт
Key word. Firearms, Illegal Traffic, Legal Regulation

Үндсэн хэсэг. Монгол Улсын Галт зэвсгийн тухай хуулийн 1.1.-д «Энэ хуулийн зорилт нь Монгол Улсын иргэн, хуулийн этгээдийн галт зэвсэг, сум, галт зэвсэгтэй адилтгах хэрэгсэл өмчлөх, эзэмших, ашиглах эрхийг хангах, галт зэвсэг, сумны эргэлтэд хяналт тавьж, аюулгүй ажиллагааг мөрдүүлэхэд оршино»¹ гэснээс үзэхэд энэ хуулийн нэг зорилт нь галт зэвсгийн эргэлтэд хяналт тавих явдал болох нь харагдаж байна.

Хууль тогтоогч «галт зэвсэг, сумны эргэлт» хэмээх ухагдахууныг хуулинд ийнхүү хэрэглэсэн атлаа түүний хуульчилсан тодорхойлолтыг өгөөгүй байх тул бид энэ ойлголтыг нээн гаргах, ямар ямар эрх зүйн харилцаа уг ойлголтыг бүрдүүлж байгаа болох, түүний мөн чанар юу болохыг тодорхойлох оролдлогыг энэ судалгааны хүрээнд хийсэн болно.

Я.Цэвэлийн Монгол хэлний товч тайлбар тольд «эргэлт» гэдэг нь «орчих, тойрох, урвах, хөлбөрөх, буцах, өөрчлөхийг илэрхийлэх агаад хүрдний эргэлт, үсний эргэлт, усны эргэлт, цагийн эргэлт» гэж тайлбарласан байна. Үүнээс аливаа зүйл, юмс, үйл явц эргэлдэх хөдөлгөөнд байж, тойрон, үргэлжлэн, өөрчлөгдөн байдаг үйлдэл, үйл ажиллагаа гэж ойлгож болохоор байна.

¹ Монгол Улсын Галт зэвсгийн тухай хууль (Шинэчилсэн найруулга) (2015). //Төрийн мэдээлэл, 2015. №31.

Үг зүйн дээрх утгаас ургуулан бодож үзвэл «галт зэвсгийн эргэлт» гэдэг нь галт зэвсэгтэй холбоо бүхий тодорхой үйлдэл, үйл ажиллагааны илрэлүүд, тэдгээрийн ээлжлэн өрнөх үйл явц, хөдөлгөөн, өөрөөр хэлбэл, галт зэвсэгтэй хамааралтай үүсэж буй эрх зүйн харилцаанууд, тэдгээрийн хувьсан өөрчлөгдөх хэлбэр байж болох нь харагдаж байна.

Монгол Улсын Галт зэвсгийн тухай хууль тогтоомжид галт зэвсэгтэй холбоотой эрх зүйн хэд хэдэн харилцаа тусгалаа олсон байх бөгөөд эдгээр нь дараах хэлбэрүүдтэй байна:

Галт зэвсгийн тухай хуулийн Гуравдугаар бүлэгт Галт зэвсэг өмчлөх, эзэмших, ашиглах, бүртгүүлэх, хадгалах, хязгаарлах эрх зүйн харилцааг зохицуулсан байна.

Галт зэвсгийн тухай хуулийн дээр дурдсан зөвшөөрөгдсөн хэм хэмжээнүүдийг зөрчсөн тохиолдолд энэ нь хууль бус эргэлтийн (гэмт) шинжтэй үйлдэл болж хувирна. Уг хуулийн хэм хэмжээг зөрчсөн үйлдэл, түүнээс үүдсэн үр дагавар зэргийг харгалзан зарим тохиолдолд сахилгын болон зөрчлийн шийтгэл оногдуулах, түүнчлэн эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр хуульчилсан байна.

Галт зэвсгийн тухай хуулийг зөрчсөн албан тушаалтны үйлдэл нь гэмт хэргийн шинжгүй бол Төрийн албаны тухай хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэнэ (25.1), уг хуулийг зөрчсөн хүн, хуулийн этгээдэд Эрүүгийн хууль², эсхүл Зөрчлийн тухай хуульд³ заасан хариуцлага хүлээлгэхээр (25.2) зохицуулжээ.

Галт зэвсгийн тухай хуульд галт зэвсэг, сум хэрэглэлийг үйлдвэрлэх харилцааг зохицуулсан заалт алга байгаа нь Монгол Улс галт зэвсгийг зөвхөн импортолж ирсэнтэй холбоотой байх магадлалтай боловч Зөвшөөрлийн тухай хуульд сум үйлдвэрлэх, дахин цэнэглэх үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрлийг хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүн олгохоор заасан байна.

Гэтэл зарим орны зэвсгийн тухай хууль тогтоомжид, тухайлбал, «Зэвсгийн тухай»⁴ Холбооны хуулинд (ОХУ) зэвсэг үйлдвэрлэх харилцааг тусгайлан зохицуулжээ. Уг хуулиар зэвсэг үйлдвэрлэх гэж зэвсэг, хэрэгсэл, сум, тэдгээрийн бүрдэл хэсгийг судлах, зохион бүтээх, турших, бэлтгэх, түүнчлэн уран сайхны аргаар чимэглэх, засварлах үйлдлийг ойлгодог байна. Дээрх хуульд зэвсгийг цуглуулах, дэлгэн үзүүлэх харилцааг мөн зохицуулжээ.

Монгол Улсын Галт зэвсгийн тухай хуулийн дээр дурдсан хэм хэмжээнүүдээс галт зэвсгийн хориглоогүй, зөвшөөрөгдсөн, өөрөөр хэлбэл, хууль ёсны эргэлтийг дараах байдлаар тодорхойлж болохоор байна: Галт зэвсгийн (хууль ёсны) эргэлт гэдэг нь төрөл бүрийн зориулалт, хэлбэр, загварын галт зэвсэг, сум хэрэгслийг хууль тогтоомжид заасан дүрэм, журам, хязгаарлалтын дагуу хил нэвтрүүлэхээс эхлэн тэдгээрийг худалдах, өмчлөх, эзэмших, ашиглах, бүртгүүлэх, хадгалах, биедээ авч явах, тээвэрлэх, өвлүүлэх, бэлэглэх, тоолох, хураан авах, устгах хүртлэх үйлдлүүд, тэдгээртэй холбоотой хөдөлгөөн гэж ойлгож болохоор байна. Нөгөө талаас, галт зэвсгийн хууль ёсны эргэлтийг галт зэвсэгтэй хамааралтай үүсэж буй эрх зүйн зөвшөөрөгдсөн, хориглоогүй олон талт харилцаануудын илрэх хэлбэр гэж үзэж болохоор байдаг.

Галт зэвсгийн хууль ёсны харилцааг Монгол Улсын хууль тогтоомжоор цагдаагийн байгууллага хяналтандаа байлгахээр хуульчилсан байна.

Галт зэвсгийн хууль бус эргэлтийг нэг талаас гэмт (криминал) үйл ажиллагааны нэг төрөл гэж үзэж болох тул энэ нь криминологийн шинжлэх ухааны ойлголт, нөгөө талаас

² Монгол Улсын Эрүүгийн хууль (Шинэчилсэн найруулга) (2015). //Төрийн мэдээлэл, 2016. №7.

³ Монгол Улсын Зөрчлийн тухай хууль (Шинэчилсэн найруулга) (2017). //Төрийн мэдээлэл, 2017. №24.

⁴ Федеральный закон РФ «Об оружии» от 13.12.1996. №150-ФЗ.

эрх зүйн ойлголт мөн байдаг. Учир нь эрүүгийн хууль тогтоомжид тусгалаа олсон галт зэвсэгтэй холбоотой гэмт хэргүүд нь эрүүгийн эрх зүйн, галт зэвсгийн болон зөрчлийн тухай хууль тогтоомжид тусгалаа олсон зөвшөөрөгдсөн хэм хэмжээнүүд зөрчигдсөн тохиолдолд гол төлөв захиргааны эрх зүйн ойлголтын хүрээнд шийдвэрлэгдэнэ.

Галт зэвсгийн хууль бус эргэлтийг эрх зүйн үүднээс авч үзвэл дээр дурдсаны дагуу хоёр төрлийн эргэлт байж болохоор байна.

Нэгдүгээрт, Захиргааны хэм хэмжээний акт зөрчсөн үйлдлүүд, тухайлбал, Монгол Улсын Зөрчлийн тухай хуулийн «Хууль бусаар зэвсэг эзэмших» (5.6) зүйлд заасан «хууль бусаар тусгай хэрэгсэл, галт зэвсэгтэй адилтгах хэрэгсэл, агсамжийг биедээ авч явсан», «иргэний, эсхүл харуул хамгаалалтын зориулалттайгаас өөр төрлийн галт зэвсэг өмчилсөн, эсхүл эзэмшсэн», «хуульд зааснаас өөр зориулалтаар галт зэвсэг өмчилсөн», «хуульд заасны дагуу сургалтад сууж гэрчилгээ аваагүй, хуульд заасан өмчлөх эрхгүй этгээд галт зэвсэг олж авсан, эзэмшсэн, ашигласан», «галт зэвсэг бүртгүүлэх, хадгалах, ашиглах, эзэмших, худалдан авах журам зөрчсөн», «галт зэвсэг эзэмшүүлэх гэрээг хуульд заасан хугацаанд бүртгүүлээгүй», «тусгай зөвшөөрөлгүйгээр галт зэвсэг, сум импортолсон, худалдсан», «галт зэвсэг, сумыг худалдан авагч иргэний үнэмлэх, хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн гэрчилгээний хуулбарыг хуульд заасны дагуу цахим бүртгэлд хадгалаагүй», «галт зэвсэг, сумыг улсын хилээр нэвтрүүлэх журам зөрчсөн», «спорт-сургалт, ан агнуурын зориулалтаар галт зэвсэг улсын хилээр нэвтрүүлэх журам зөрчсөн», «галт зэвсэг авч явах, эсхүл тээвэрлэх журам зөрчсөн, эсхүл хуульд заасан хугацаанд галт зэвсгийн тооллогод хамрагдаагүй» үйлдлүүд. Дээр дурдсан зөрчлийг үйлдсэн тохиолдолд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол Зөрчлийн тухай хуулиар шийтгэнэ.

Хоёрдугаарт, Эрүүгийн хуулийн заалтуудыг зөрчсөн үйлдлүүд. Галт зэвсгийн энэ төрлийн эргэлт нь Монгол Улсын Эрүүгийн хуулинд тусгасан гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнүүдтэй холбоотой байх тул эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан байдаг.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуулинд галт зэвсэгтэй холбоотой дараах хоёр бүлэг гэмт хэргийг тусгасан байдаг:

а) галт зэвсгийг гэмт үр дүнд хүрэх зэвсэг болгон ашигласан гэмт хэргүүд, тухайлбал, хүний эрүүл мэндэд хүнд хохирол санаатай учруулах (11.1), заналхийлэх (13.5), дээрэмдэх (17.2), зэвсэгт үймээн дэгдээх (19.5), хорлон сүйтгэх ажиллагаанд бэлтгэх (19.7), зохион байгуулалттай гэмт бүлэг байгуулах, түүнд элсэх (20.3), олон нийтийн амгалан тайван байдал алдагдуулах (20.16), хууль сахиулагчийг эсэргүүцэх (23.1), бие биедээ захирагдахгүй цэргийн алба хаагчид харилцахдаа дүрмийн заалт зөрчих (28.4);

Галт зэвсгийг зэвсэг болгон ашигласан дээрх гэмт хэргүүдийг зарим судлаач «зэвсэглэсэн гэмт хэрэг» гэж нэрлэх санал гаргасан байдаг.

б) галт зэвсэг нь гэмт халдлагын зүйл болсон гэмт хэргүүд, өөрөөр хэлбэл, гэм буруутны үйлдэл нь зэвсгийн эргэлтийн журам зөрчсөн гэмт хэргүүд, тухайлбал, Эрүүгийн хуулийн Тусгай ангийн «Эдийн засгийн гэмт хэрэг» гэсэн 18 дугаар бүлэгт тусгалаа олсон: улсын хилээр барааг хууль бусаар нэвтрүүлэх (18.5), «Олон нийтийн аюулгүй байдал, ашиг сонирхлын эсрэг гэмт хэрэг» гэсэн 20 дугаар бүлэгт тусгалаа олсон: галт зэвсэг, галт хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх бодис хууль бусаар эзэмших (20.4), галт зэвсэг хууль бусаар бэлтгэх (20.5), галт зэвсэг, галт хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх бодис хамгаалахад хайнга хандах (20.6), «Цэргийн албаны эсрэг гэмт хэрэг» гэсэн 28 дугаар бүлэгт тусгалаа олсон: цэргийн эд хөрөнгө, байлдааны галт хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх бодисыг зарах,

үрэгдүүлэх, завших (28.7), цэргийн эд хөрөнгийг санаатай устгах, гэмтээх (28.8), байлдааны зэвсэг, галт хэрэгсэл, орчиндоо аюул учруулж болох бусад хэрэгсэлтэй харьцах журам зөрчих (28.9), «Хүн төрөлхтөний аюулгүй байдал, энх тайвны эсрэг гэмт хэрэг» гэсэн 29 дүгээр бүлэгт тусгалаа олсон: террорист үйлдэл хийх (29.8), террорист үйлдэлд бэлтгэх (29.9);

Эрүүгийн хуулийн дээр дурдсан хэм хэмжээнүүд нь галт зэвсэг ашиглан гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, гэм буруутныг гэмт санаагаа хэрэгжүүлж эхлэх үе шатанд үйлдлийг нь таслан зогсоох, түүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх чухал үүрэгтэй байдаг. Эдгээр гэмт хэргүүд нь галт зэвсэг ашиглан гэмт хэрэг үйлдэх урьдач нөхцөл нь болж өгдөгөөрөө олон нийтийн аюулгүй байдалд заналхийлэх, иргэн, хүний хууль ёсны ашиг сонирхолд төдийгүй, өргөн хүрээтэй нийгмийн харилцаанд бүхэлд нь бодитой хохирол учруулах эрсдэлийг дагуулж байдаг.

Галт зэвсэг, галт хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх бодисын хууль бус эргэлттэй холбоотой олон нийтийн аюулгүй байдлын эрүүгийн эрх зүйн хамгаалалтын онцлог нь эдгээр зэвсэг, хэрэгсэл, бодисын аюултай шинж чанар, мөн эдгээрийг нийтийн ашиг сонирхолд гэм хор учруулж болох байдлаар ашиглах боломжтой зэргийг харгалзан эрүүгийн эрх зүйн харилцаа заавал бодитой хохирол учирсанаар, түүний уршгаар аюултай байдал бий болсоноор үүсдэггүй.

Харин галт зэвсэг, галт хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх бодис хамгаалахад хайнга хандах (20.6) гэмт үйлдлийн тухайд заавал «их хэмжээний хохирол» учруулсан байхыг, цэргийн эд хөрөнгийг санаатай устгах, гэмтээх (28.8) гэмт үйлдлийн тухайд эд хөрөнгө, галт зэвсэгт бодитой хохирол учирсан байхыг шаарддаг.

Эрүүгийн хууль зөрчсөн гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнүүдийг дэлгэрэнгүй авч үзвэл:

Эрүүгийн хуулийн 18 дугаар бүлэг (Эдийн засгийн гэмт хэрэг)-т тусгасан:

Улсын хилээр барааг хууль бусаар нэвтрүүлэх (18.5).

1. Хууль, түүнд нийцүүлэн гаргасан захиргааны хэм хэмжээний акт, Монгол Улсын олон улсын гэрээнд заасны дагуу хориглосон бараа, эрдэнэс, эрдсийг Монгол Улсын хилээр, гаалийн хилээр хууль бусаар нэвтрүүлсэн бол дөрвөн зуун тавин нэгжээс таван мянга дөрвөн зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр зуун дөчин цагаас долоон зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл нэг сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгэнэ.
2. Энэ гэмт хэргийг:
 - 2.1. албан тушаалынхаа байдлыг ашиглаж;
 - 2.2. байлдааны галт зэвсэг, галт хэрэгсэл, цөмийн бодис, цацраг идэвхт хаягдал, тэсэрч дэлбэрэх бодисыг улсын хилээр хууль бус нэвтрүүлж үйлдсэн бол таван мянга дөрвөн зуун нэгжээс хорин долоон мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

Эрүүгийн хуулийн 20 дугаар бүлэг (Олон нийтийн аюулгүй байдал, ашиг сонирхлын эсрэг гэмт хэрэг)-т тусгасан:

Галт зэвсэг, галт хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх бодис хууль бусаар эзэмших (20.4.).

1. Байлдааны, хууль сахиулах зориулалттай галт зэвсэг, галт хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх бодис, дэлбэлэгч төхөөрөмжийг хууль бусаар олж авсан, шилжүүлсэн, борлуулсан, тээвэрлэсэн, хадгалсан бол таван мянга дөрвөн зуун нэгжээс хорин долоон мянган нэгжтэй тэнцэх хэмээний төгрөгөөр торгох, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар зорчир эрхийг хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих яв шийтгэнэ.

Галт зэвсэг хууль бусаар бэлтгэх (20.5).

1. Галт зэвсэг, түүний бүрдэл хэсгийг хууль бусаар бэлтгэсэн, галт хэрэгсэл, тэсэрч

дэлбэрэх бодис, дэлбэлэгч төхөөрөмжийг хууль бусаар бэлтгэсэн бол нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

Галт зэвсэг, галт хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх бодис хамгаалахад хайнга хандах (20.6).

1. Байлдааны, хууль сахиулах зориулалттай галт зэвсэг, галт хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх бодис, дэлбэлэгч төхөөрөмжийг хадгалах, хамгаалах үүргээ зохих ёсоор биелүүлээгүйн улмаас их хэмжээний хохирол учруулсан бол таван мянга дөрвөн зуун нэгжээс хорин долоон мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

2. Энэ гэмт хэргийн улмаас хүний эрүүл мэндэд хохирол учирсан, хохирогч нас барсан бол хоёр жилээс найман жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

Эрүүгийн хуулийн 28 дугаар бүлэг (Цэргийн албаны эсрэг гэмт хэрэг)-т тусгасан:

Цэргийн эд хөрөнгө, байлдааны галт хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх бодисыг зарах, үрэгдүүлэх, завших (28.7).

1. Цэргийн алба хаагч өөрт нь хэрэглүүлэхээр тавьж олгосон цэргийн хувцас, хэрэгсэл,

эд зүйлийг бусдад худалдаж, арилжиж, бэлэглэж, барьцаанд өгч завшсан, тэдгээрийг арчилж хамгаалах, хэрэглэх үүргээ биелүүлээгүй бол зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас нэг жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

2. Цэргийн алба хаагч өөрт нь итгэмжлэн хариуцуулсан байлдааны зэвсэг, галт хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх бодисыг завшсан, гээгдүүлсэн, эсхүл цэргийн техник, тоног төхөөрөмж, тээврийн хэрэгсэл, зөөвөрлөх хэрэгсэл, цэргийн эд хөрөнгийг харж хамгаалах үүргээ биелүүлээгүй бол нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

3. Энэ гэмт хэргийг дайны байдалд шилжсэн, эсхүл онц байдал зарласан үед үйлдсэн бол хоёр жилээс найман жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

Цэргийн эд хөрөнгийг санаатай устгах, гэмтээх (28.8).

1. Байлдааны зэвсэг, галт хэрэгсэл, тээврийн хэрэгсэл, зөөвөрлөх хэрэгсэл, техник,

тоног төхөөрөмжийг санаатай устгасан, гэмтээсэн бол нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

2. Энэ гэмт хэргийг дайны байдалд шилжсэн, эсхүл онц байдал зарласан үед үйлдсэн

бол таван жилээс арван хоёр жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

Байлдааны зэвсэг, галт хэрэгсэл, орчиндоо аюул учруулж болох бусад хэрэгсэлтэй харьцах журам зөрчих (28.9).

1. Байлдааны зэвсэг, галт хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх, орчиндоо аюул учруулж болох

бусад хэрэгсэл, эд зүйл, цацраг идэвхт хаягдалтай харьцах журам зөрчсөнөөс хүний эрүүл мэндэд хүндэвтэр, эсхүл хүнд хохирол учруулсан бол нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

2. Энэ гэмт хэргийн улмаас хохирогч нас барсан бол хоёр жилээс найман жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

Эрүүгийн хуулийн 29 дүгээр бүлэг (Хүн төрөлхтөний аюулгүй байдал, энх тайвны эсрэг гэмт хэрэг)-г тусгасан:

Террорист үйлдэл хийх (29.8).

1. Төр, олон улсын байгууллагаас тодорхой шийдвэр гаргуулах, гаргасан шийдвэрийг өөрчлүүлэх, шийдвэр гаргахаас татгалзуулах зорилгоор галт зэвсэг, тэсэрч дэлбэрэх, цөмийн бодис, цацраг идэвхт хаягдал, хими, биологийн хортой, аюултай бодис, кибер орчин, техник хэрэгсэл, тусгайлан бэлтгэсэн зэвсгийн чанартай зүйлийг ашиглаж, ашиглахаар заналхийлж хүн амыг айдаст автуулсан; галдан шатаасан, хүн, объект барьцаалсан, хүнийг алсан, эрүүл мэндэд хохирол учруулсан; зэвсэгт мөргөлдөөний нөхцөлд сөргөлдөгч аль нэг талд идэвхтэй оролцоогүй хүний амь бие, бие махбодид халдсан хүнийг арван хоёр жилээс хорин жил хүртэл хугацаагаар, эсхүл бүх насаар хорих ял шийтгэнэ.

Террорист үйлдэлд бэлтгэх (29.9).

1. Террорист үйл ажиллагаа явуулах зорилгоор зохион байгуулалттай гэмт бүлэг байгуулсан, бусдыг элсүүлсэн, татан оролцуулсан, бэлтгэсэн, сургасан, галт зэвсэг, зэвсэг, тусгайлан бэлтгэсэн зэвсгийн чанартай зүйлээр хангасан бол арван хоёр жилээс хорин жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

2. Энэ гэмт хэргийг хуулийн этгээдийн нэрийн өмнөөс, хуулийн этгээдийн ашиг сонирхлын төлөө үйлдсэн бол хуулийн этгээдийг албадан татан буулгана.

Галт зэвсгийн энэ төрлийн эргэлтийг эрүүгийн хууль тогтоомж зөрчсөн, улмаар эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх үйлдэл тул үүнийг С.У.Дикаев⁵ зөвхөн «хууль бус» төдийгүй, «гэмт» (криминальный) эргэлт гэж авч үзсэн байдаг. Тэрээр эрүүгийн эрх зүйн хүрээнд ийм төрлийн зэвсгийн эргэлтийн тухайд «хууль бус эргэлт» (незаконный оборот) гэсэн нэр томьёо төдийлөн оновчтой бус, харин «зэвсгийн гэмт эргэлт» (криминальный оборот оружия) гэж ярих нь илүү нийцтэй гэж үзсэнтэй бид санал нэгдэж байна.

С.У.Дикаевын үзэж байгаагаар зэвсгийн гэмт эргэлтийн бүтцэд хуулиар хориглосон, иргэний, албаны, байлдааны зэвсэгтэй хамааралтай үйлдлүүд, түүнээс гадна гэмт хэргийн зэвсэг (криминал зэвсэг), тухайлбал, гар хийцийн (самодельный),

⁵ Дикаев, С.У. Устранение коллизий в законодательстве, как фактор успешной борьбы с криминальным оборотом оружия (Актуальные проблемы борьбы с незаконным оборотом оружия в условиях переходного периода). – М., 1998. С.19.

халхавчилсан (замаскированный), тодорхой төрөлд хамаарахгүй (атипичный) зэвсгүүд, тэдгээртэй холбоотой үйлдлүүд багтаж байна.

Ийм тул галт зэвсгийн хууль бус эргэлт нь зэвсгийн гэмт эргэлт төдийгүй, зэвсгийн хууль ёсны эргэлтийн дүрмийг ноцтойгоор зөрчин, улмаар хяналтаас бүрэн гарч гэмт хүрээлэл рүү татагдан орох нөхцлийг үүсгэдэг онцлогтой.

Монгол Улсын Галт зэвсгийн тухай хуулийн 9.1-д заасны дагуу «21 нас хүрсэн, иргэний эрх зүйн бүрэн чадамжтай, галт зэвсэг ашиглаж гэмт хэрэг санаатай үйлдэж байгаагүй, галт зэвсэг эзэмших, ашиглах, хадгалах аюулгүй ажиллагааны сургалтад хамрагдаж гэрчилгээ авсан Монгол Улсын иргэн иргэний зориулалттай галт зэвсэг өмчилж болно» гэж заасан.

Монгол Улсын Зөрчлийн тухай хуулийн дагуу хэрэв иргэн, тухайлбал, дээр дурдсан «Хууль бусаар зэвсэг эзэмших» (5.6) зүйлд заасан «хууль бусаар тусгай хэрэгсэл, галт зэвсэгтэй адилтгах хэрэгсэл, агсамжийг биедээ авч явсан», «иргэний, эсхүл харуул хамгаалалтын зориулалттайгаас өөр төрлийн галт зэвсэг өмчилсөн, эсхүл эзэмшсэн», «хуульд зааснаас өөр зориулалтаар галт зэвсэг өмчилсөн», «хуульд заасны дагуу сургалтад сууж гэрчилгээ аваагүй, хуульд заасан өмчлөх эрхгүй этгээд галт зэвсэг олж авсан, эзэмшсэн, ашигласан», «галт зэвсэг бүртгүүлэх, хадгалах, ашиглах, эзэмших, худалдан авах журам зөрчсөн», «галт зэвсэг эзэмшүүлэх гэрээг хуульд заасан хугацаанд бүртгүүлээгүй», «тусгай зөвшөөрөлгүйгээр галт зэвсэг, сум импортолсон, худалдсан», «галт зэвсэг, сумыг худалдан авагч иргэний үнэмлэх, хуулийн этгээдийн улсын бүртгэлийн гэрчилгээний хуулбарыг хуульд заасны дагуу цахим бүртгэлд хадгалаагүй», «галт зэвсэг, сумыг улсын хилээр нэвтрүүлэх журам зөрчсөн», «спорт-сургалт, ан агнуурын зориулалтаар галт зэвсэг улсын хилээр нэвтрүүлэх журам зөрчсөн», «галт зэвсэг авч явах, эсхүл тээвэрлэх журам зөрчсөн, эсхүл хуульд заасан хугацаанд галт зэвсгийн тооллогод хамрагдаагүй» үйлдлүүд нь хориг зөрчсөн үйлдэл буюу хууль бус эргэлтийг үүсгэнэ.

Хэв журмын албаны практикаас үзэхэд хамгийн их тархсан тохиолдол нь галт зэвсэг эзэмших эрхийг цагдаагийн байгууллагад бүртгүүлэх, сунгуулахтай холбоотой үүсдэг зөрчлүүд байдаг. Эзэмшигч нь галт зэвсгийг бүртгүүлэх, сунгуулах хугацааг хэтрүүлсэн бол энэ мөчөөс эхлэн уг үйлдэл нь хууль бус эргэлтийн ангилалд шилжинэ гэсэн үг юм. Энэ тохиолдолд хууль бус эргэлтийн дуусах хугацааг тодорхойлох, гэмт (криминал) эргэлтийн эхлэх хугацааг тогтоох шаардлагатай байдаг. «Зэвсгийн тухай» Холбооны хуулийн дагуу ангын зориулалттай галт зэвсгийг хадгалах, биедээ авч явах эрхийг иргэнд 5 жилийн хугацаатай олгодог. Галт зэвсэг хадгалах, биедээ авч явах эрхээ сунгуулах хүсэлтийг лицензийн хугацаа дуусахаас 3 сарын өмнө хүргүүлсэн байхаар заажээ.

Галт зэвсэг эзэмших лиценз дууссан өдрийн дараагийн өдрөөс эхлэн галт зэвсгийн гэмт эргэлт эхэлж байна гэж үзэх бөгөөд энэ нь эцэс төгсгөлгүй үргэлжилж болох, эсвэл тухайн галт зэвсгийг хураан авах, устгах хүртэл үргэлжлэнэ.

Галт зэвсэг хууль бусаар олж авсан (Эрүүгийн хуулийн 20.4.) үйлдлийг хуульд заасан өмчлөх эрхгүй этгээд галт зэвсэг олж авсан (Зөрчлийн тухай хуулийн 5.6.) үйлдлээс ялгаж зааглах хэрэгтэй байдаг. Сүүлийн тохиолдолд журам зөрчсөн иргэнд эрүүгийн хариуцлага оногдуулдаггүй.

Хэрэв галт зэвсэг эзэмших эрхгүй этгээд галт зэвсэг олж авсан, эсхүл эзэмших эрхтэй боловч зөвшөөрөлгүйгээр эзэмшсэн, мөн зөвшөөрлийн нөхцөл нь зөрчилтэй бол шаардлага хангаагүй этгээд галт зэвсэг олж авсан хууль бус үйлдэл болно.

Журмын дагуу олж авсан галт зэвсгийг цагдаагийн байгууллагад бүртгүүлээгүй бол галт зэвсэг олж авах журам зөрчсөн гэж үзнэ.

Галт зэвсгийг хууль бусаар олж авсан бол энэ мөчөөс эхлэн тухайн галт зэвсэгтэй холбоотой, тухайлбал, хадгалах, биедээ авч явах г.м. үйлдэл бүр нь хууль бус байна.

Галт зэвсэг эзэмших гэрчилгээ авсан бол энэ нь хадгалах, биедээ авах (ан агнах зориулалтаар биедээ авч явах) эрх нь мөн нээгдсэн гэж ойлгож болно.

Галт зэвсгийн хууль бус эргэлтийн ойлголт нь ийнхүү Эрүүгийн хуульд заасан хууль бус эргэлтийн хэлбэрүүдээс илүү өргөн хүрээтэй болох нь бидний судалгаанаас харагдаж байна. Галт зэвсгийн хууль бус эргэлтийн эрүүгийн эрх зүйн хэлбэрүүдээс гадна Галт зэвсгийн тухай болон Зөрчлийн тухай хуульд заасан захиргааны хэм хэмжээний акт зөрчсөн өргөн хүрээтэй үйлдлүүд байгаа болохыг дээр дурдсан билээ. Түүнчлэн иргэний эрх зүйн журмаар эд зүйлийг (галт зэвсэг) гаргуулан авах иргэний эрх зүйн хариуцлагын асуудал ч хөндөгдөж болохоор байдаг.

Дээр дурдсанд дүгнэлт хийж үзэхэд галт зэвсгийн хууль бус эргэлт нь хоёр төрөлтэй (хоригийг зөрчих, үүргээ үл биелүүлэх) байх бөгөөд учруулж буй нийгмийн хор аюулын шинж чанараас хамааран «хоригийг зөрчсөн» бол эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр, «үүргээ биелүүлээгүй» бол захиргааны, сахилга батын, эсвэл иргэний эрх зүйн хариуцлага хүлээлгэхээр байна.